

**ЂОРОВИЋЕВИ СУСРЕТИ 2020. ГОДИНЕ
НАУЧНИ СКУП ИСТОРИЧАРА**

- Зборник радова -

**ОСАМ ВИЈЕКОВА СВЕТОСАВЉА
У ХЕРЦЕГОВИНИ**

**Уредник:
Проф. др Драга Мاستиловић**

ГАЦКО, 2020

О ГРАНИЦАМА ЗАХУМСКО-РАШКЕ ЕПАРХИЈЕ

Апстракт: У раду се анализира оснивање Захумско-рашке епархије у доба Веље раја (1876–1878). Указује се на услове у којима се на њој Црне Горе оснива група епархија, њоред Миширополије црногорске. Трешира се усана-повљење граничне линије између двије сусједне епархије. На основу примарних историјских извора, исиражује се процес формирања парохиа, као и сирови њим њоводом између свеишненсива Цетињске миширополије и Захумско-рашке епархије.

Кључне ријечи: Захумско-рашка епархија, Цетињска миширополија, границе, Висарион Љубиша, Иларион Ројановић.

Положај Цркве у Црној Гори је изузетно важан научно-истраживачки проблем. Ипак, када се има на уму историја православне цркве на тлу Црне Горе, углавном се говори о Митрополији црногорско-приморској. „Ријетко која црквена институција, тј. епархија у Православљу има толико особености, као Митрополија Црногорско-приморска. Најприје је то она била у прошлости, а нарочито у садашњици својим положајем. Она је практично гранична Епархија и према Римокатоличанству и према Исламу.”¹ Осим ове особине, Александар Стаматовић апострофира још једну, кључну, наводи: „Друга њена особеност, која је издваја практично у прворазредност, је њена државотворност. Неспорно је да је Митрополија Црногорска, или како се у то вријеме још називала Цетињска (по свом категоријалном мјесту) створила нововјековну црногорску државу. И овај аспект, међутим, не треба изоловано посматрати. Државност њој је

¹ Александар Стаматовић, *Историја Митрополије Црногорско-приморске 1918–2009*, Унирекс, Подгорица, 2014, стр. 7.

Митрополија Црногорска дала Црној Гори није само уже црногорска, и коначна као таква. Она је и шире српска!²

Доминантни третман Митрополије црногорске у историографији скрајну је у страну остале двије светосавске епископије које су егзистирале на простору Црне Горе. Улога друге двије епископије перманентно је у другом плану, због специфичности Цетињске митрополије. Њен значај за историју Црне Горе, с посебним освртом на канонско устројство, обезбјеђивао је Митрополији примат код истраживача. Остале двије епископије су: Захумско-рашка епархија, као и Епархија пећка, настала након балканских ратова. Обје епископије основане су у вријеме владавине Николе I Петровића Његоша, прва 1876, а друга 1912. године. Но, све три епархије црпу континуитет још од 1219/20. године, од времена Светог Саве, оснивача прве српске архиепископије. „Континуитет историјског трајања Митрополије Црногорско-приморске као институције је безмало преко осам вјекова. Без обзира на то што је током времена мијењала свој статус и име, тј. од Епископије постала Митрополија, и што се најприје звала Зетска, а потом Црногорска или Цетињска, и на крају Црногорско-приморска, ради се о истој институцији у непрекидном трајању. Још једна њена особеност огледа се и у томе што је она једна од врло малог броја српских епархија које нијесу прекинуле ток свога рада и постојања, најприје османском окупацијом српских земаља у 15. вијеку, а потом и од укидања Пећке патријаршије 1766. године.”³ Наравно, утемељење у историји има и Захумско-рашка епархија. Она свој континуитет дугује још Будимљанској епископији из 1219, чије је средиште било у манастиру Ђурђеви ступови, код Берана. „Она је као Будимљанска егзистирала и 20-их година 20. вијека у Краљевини СХС, а потом и 40/50-их година 20. вијека у комунистичкој Југославији. На размеђу 20/21. вијека опет је обновљена као Будимљанско-никшићка.”⁴

Окосницу ареала простирања Захумско-рашке епархије чинио је низ источнохерцеговачких брдских области. За деветогодишње владе енергичног књаза Данила извршена је природна интеграција подловћенских Срба и њихових сународника у сусједној Херцеговини. „Битка са турским трупама на Граховцу, 10–13. маја 1858, представљала је кулминацију ангажовања књаза Данила у Херцеговини. Та по-

² Исто.

³ Исто, стр. 8.

⁴ А. Стаматовић, *Наведено гјело*, стр. 9.

бједна црногорске војске над турском војском, повећала је углед Црне Горе и њеног кнеза међу Србима, али и у Европи.”⁵

Јачање утицаја званичног Цетиња на прилике у Херцеговини јасно се уочава током устанка 1875. године. Ипак, Црногорско-османски рат (1876–1878)⁶ доноси ново заокруживање граница Црној Гори. Одлукама Берлинског конгреса нове границе Црне Горе значајно ће бити проширене управо на ове брдске области. „На конгресу у Берлину, који је почео рад 1/13. јуна, границе Црне Горе, у најбуквалнијем смислу, кројила је Аустро-Угарска, подржавана од Енглеске и Њемачке.”⁷ Са новим територијалним проширењем јавила се потреба и за црквеном реорганизацијом. Наиме, још у току рата изгледно је било да Цетињска/Црногорска митрополија није довољна да опслужи вјерске потребе православних у новодобијеним крајевима. Области добивене након Граховске битке, на Цариградској конференцији,⁸ обавезивале су државну власт на установљење посебне епископије за та подручја. Побједама црногорске војске на Вучјем долу и Фундини (јул и август 1876) током прве фазе Црногорско-османског рата означене су контуре простирања нове епископије. Зато је књаз Никола I Петровић Његош у вријеме Вељег рата⁹ формално основао нову епархију, сусједну Цетињској митрополији. Посриједи је била Захумско-рашка епархија, са сједиштем у манастиру Острог. Називом нове епархије црногорски суверен недвосмислено је сугерисао значај историјских области које су обухватале нову епископију за Црну Гору. Ријеч је о доминантно Старој Херцеговини, али и области око ријеке Таре, и нарочито Горњих Васојевића.

⁵ Катарина Тодоровић, „Битка на Граховцу – међународни, национални и државотворни контекст”, у: *Битка на Граховцу (1858–2018)*, зборник радова, прир. Веселин Матовић и Никола Маројевић, Епархија будимљанско-никшићка, Никшић, 2019, стр. 20.

⁶ Научна историографија за овај историјски догађај користи термин Вељи рат.

⁷ Радослав М. Распоповић, *Дипломатија Црне Горе 1711–1918*, Историјски институт Црне Горе, Новинско-издавачка установа „Војска”, Подгорица–Београд, 1996, стр. 280.

⁸ Конференција у Цариграду, одржана крајем 1858, донијела је Црној Гори установљење међународно признате границе са Османским царством, али и значајно територијално проширење (1.500 км²), кроз низ области у Херцеговини, Брдима и Горњем Полимљу. Ови крајеви представљаће језгро Захумско-рашке епархије.

⁹ Архив Епархије будимљанско-никшићке, фонд: Несређена грађа, фасцикла бр. 200, док. бр. 190.

Без обзира на њено формално проглашење, почетак трајања Захумско-рашке епархије веже се за септембар 1878. када је за њеног епископа посвећен Висарион Љубиша, од стране двојице епископа: црногорског митрополита Илариона Рогановића и бококоторског епископа Герасима Петрановића¹⁰. Званични шематизам епархије из 1880. године садржи и уводни дио, који се позива на историјску катедру *Захолмске јепархије*, гдје се наводи: „На основу овог историчног доказа о јепархији Захолмској које се дознаје из предања народа овдашњег и из својеручног писма Митрополита Василија, које се храни у овоме манастиру Његово Височанство Књаз и Господар Никола I из особене хришћанске побожности и уважања према Србског овог светитеља, кога свете мошти овдје почивају удостоји се подићи нанови Јепархију Захолмску са сталним мјестом у М. Острогу, придавши овој неке предјеле Расиске, кои су припадали Митрополији Призренској. Тако највишом одлуком својом од 3. дек. 1876. Његово Височество удостоји именовати Архимандрита Висариона Љубишу за Епископа Захолмског и Расиског са сталним мјестом у М. Острогу, кој по свршетку рата за ослобођење произведен буде за Епископа од Преосвештеног Илариона Митрополита Црногорског и Приморског и Преосвештеног Герасима Православног Епископа Боко Которског у Митрополитској цркви на Цетињу 8. септембра 1878.”¹¹ Историчари цркве, Боко Слијепчевић и Чедомир Марјановић, сагласни су о оснивању ове епископије: „За време митрополита Илариона отворена је богословија и створена нова, рашко-захумска епархија. Седиште ове епархије било је у манастиру Острогу. За првог епископа ове епархије био је изабран Висарион Љубиша, родом из Паштровића.”¹²

Епархија је обухватала осам надзиратељстава¹³ и један протопрезвитерат. Надзиратељства су: Бјелопавлићко, Пиперско, Кучко, Брскутско, Васојевићко, Морачко-Ровачко, Пивско, Никшићко и протопрезвитерат Дробњачки. Надзиратељства и протопрезвитерати дијељени су на парохије, односно „инорије”, као основне организационе јединице. Парохија је најчешће обухватале два или више села, сходно њеној величини и броју становника. Укупан број православних, то јест „душа” у границама епархије 1880. године износио

¹⁰ Исто као напомена 3.

¹¹ Архив ЕБНК, фонд: Несређена грађа, фасцикла 200, док. бр. 190.

¹² Др Боко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, књ. друга, БИГЗ, Београд, 1991, стр. 277–278; Чедомир Марјановић, *Историја српске цркве*, Арс Либри, Београд, 2001, стр. 106.

¹³ Надзиратељства представљају црквене округе.

је 57.124, са преко 9.000 домова. У епархији се налазе сљедећи манастири: Горњи и Доњи Острог, Ждребаоник, Ђелија Пиперска, манастир Дуга, манастир Морача, манастир Добриловина, манастир Подстиније, манастир Бијела, Храм Успења Богородице у Пиви, као и манастир у Жупи Никшићкој, посвећен јевангелисти Луки¹⁴. Узимајући у обзир ареал простирања ове епископије, сасвим је у праву био Нићифор Дучић који је тврдио да би овој епархији примјеренији назив био Брдска, него онај који је званично понијела. Но, оснивање Захумско-рашке епархије подразумијевало је и разграничење са Црногорском митрополијом, која је до 1878. године обухватала и знатан дио области новоустановљене епископије.

Ни пет година од формалног установљења, а три од почетка дјеловања нове епископије, нијесу се znale тачне границе између Цетињске митрополије и Захумско-рашке епархије. О томе свједочи и писмо епископа Висариона Љубише Министарству просвјете и црквених дјела на други дан Божића 1881. године¹⁵. Повод за обраћање Министарству јесте „спорни” статус три села у Никшићком округу. У питању су: Заврх, Кочани и Милочани. Несумњиво је да је границу међу двијема епархијама установио књаз Никола, и то природну. Ријека Зета је дијелила двије епархије. Истина, села Заврх и Кочани, иако ближа Никшићу, припадала су Црногорској митрополији. Стога је ургенција епископа Висариона била на мјесту. Но, Господаревој одлуци се тешко могло приговорити. Трага о промјени граничне линије нема, а установљену границу потврђују и други извори. У првој каноничкој посјети додијеленој му епархији, септембра 1879. године, Висарион Љубиша није био у потпуности сигуран који су прецизно простори његове духовне јурисдикције. Наиме, гранични спорови били су и предмет преписке двојице епископа: митрополита Илариона и владике Висариона. Из одговора Иларионовог упућеног захумско-рашком сусједу може се закључити да му се Висарион због граница и раније обраћао. Ипак, цетињски митрополит је јасан, па у писму датованом на 1. јул 1879. године прецизно наводи: „јер, као што рекох права је линија између двије Епархије ријека Зета и то од Везирова моста пак до Крсца”¹⁶. Он потврђује да су Кочани и Заврх под духовном јурисдикцијом Цетиња, док Милочани остају новооснованој епархији. Коначно, сазнање да митрополит Иларион у

¹⁴ Као напомена 5.

¹⁵ АЕБНК, фонд: Несређена грађа, фасцикла 216, док. бр. 424.

¹⁶ АЕБНК, фонд: Несређена грађа, фасцикла 150, док. бр. 913.

наведена гранична подручја именује и шаље свештенике да обављају вјерске обреде најдиректније свједочи о томе у сфери чије духовне јурисдикције се налазе поменути крајеви.

Иначе, предмет спора нијесу биле само ове области, већ и простор Служа, који је такође био подијељен. Митрополит Иларион то констатује, па предлаже епископу Висариону да простор комплетног Служа држи свештеник из Митрополије, који би имао обавезу исплате дијела свештеничких прихода свештенику кога одреди захумско-рашки епископ¹⁷. Надлежност над простором Служа биће спорна и након владике Висариона, у доба администрирања Митрофана Бановића.¹⁸ Наиме, поново се јављају спорови међу свештеницима двије граничне епархије. Будући да је територија Служа од раније подијељена, из извора се дознаје да се почетком јануара 1883. године мартинишки парох жали на дјелатност попа Сава Бурића у његовој парохији. Поново је предмет спора обред освећења водице, уочи Богојављења. Пошто се свештеник Бурић позива на одобрење цетињског митрополита, парох мартинишки, Лука Радовић, инсистира код Митрофана Бановића да заштити његових 40 „домова” у Служу. Ово због тога што је један вјерски обред паралелно обављан, од двојице свештеника у истој парохији.

Осим ова три насеља, и подручје Риђана припадало је Црногорској митрополији, а не Захумско-рашкој епархији. Простор Риђана, у близини Никшића, такође је био предмет спора међу свештеницима двије епархије.¹⁹ Писмо начелника Никшићког среза, Јефта Николића, упућено епископу Висариону представља доказ за ове тврдње. Наиме, начелник Јефто Николић писмо пише у име свештеника Косте Ђука, који код свог епископа протестује због доласка попа Луке Мрваљевића, из Трепача у Риђане.²⁰ Поп Мрваљевић отпочео је да врши вјерску службу у Риђанима (ријеч је о освећењу водице), по изричитој заповијести митрополита Илариона Рогановића. Суштина приговора епископу Љубиши састојала се у томе да му није јављено из којих разлога му се одузима „инорија”, те да ли овим измјенама он губи право на сакупљање „бира” (свештеничког пореза). Дакле, као и у претходним случајевима, фактичко стање најбоље сутерише

¹⁷ Исто као напомена 9.

¹⁸ Архив Митрополије црногорско-приморске, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 15, док. бр. 694.

¹⁹ Архив МЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 12, док. бр. 768.

²⁰ Трепачки свештеник припада духовној јурисдикцији Црногорске митрополије.

припадност појединих парохија. Уосталом, кад цетињски митрополит шаље свештеника да свешта водицу, и овај то несметано чини, треба ли тражити јачи доказ за одређивање припадности одређених парохија?!

Тврдње из међуепископске преписке о граничној линији између епархија потврђују и други извори.²¹ Дакле, три извора различите провинијенције сагласни су о границама међу двијема епархијама. С друге стране, организација епархије подразумијевала је подјелу парохија унутар својих граница. Недоумице су у том погледу биле бројне, па је епископ Висарион морао да одлучује о тим питањима.²² Осим овога, дознаје се да се водило рачуна о броју кућа који би задовољио условне спорове у многим случајевима отклањала је пракса. То је значило увођење заједничког служења у храмовима на граничном простору. Заједнички свештенослужитељски рад одвијао се уз сагласност двојице владика, а на иницијативу државне власти.²³ На тај начин епископи су сузбијали анимозитете међу свештеницима. Из одговора на претходно писмо Висариона Љубише упућено Министарству просвјете и црквених дјела, датованог на 17. јануар 1881. године, закључујемо да је овај орган државне власти нашао излаз из проблема. Заступник Министарства просвјете и црквених дјела и министар финансија, војвода Ђуро Церовић, са Цетиња одговара Љубиши у Острог: „Желећи ово Министарство да тих спорова више nebude, доставило је Њ. Високопреосвештенству (митрополиту Илариону, прим. Р. Ф.) да што пријед обиљежи свештеника за горе именовата села који ће се међу овима настанити. Цркве које данас постоје, па биле оне на једну или другу страну граница коју је Њ. Височанство обиљежило између двије Епархије, то народ они који је до-сада тима црквама долазио исто право има и по-данас к њима долазити, а вама се препоручује, да наредите свештенику ваше Епархије, да у цркву у коју има право редом служи са свештеником из ове Епархије (Митрополије Црногорске, прим. Р. Ф.), а тако је достављено и Њ. Високопреосвештенству, (митрополиту Илариону, прим. Р. Ф.) да уреди.”²⁴

²¹ Ријеч је о званичном Шематизму Захумско-рашке епархије из 1880. године, у коме је јасно наведено да Милочани припадају тој епархији. Села Заврх и Кочани ниједне се не помињу.

²² Архив Митрополије црногорско-приморске, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 4, док. бр. 760.

²³ АМЦП, фонд: Конзисторија Цетињска, фасцикла 16, док. бр. 225.

²⁴ Исто као напомена 16.

Иако са примјесама књижевног исказа, најадекватнији опис граница Захумско-рашке епархије дао је њен епископ јануара 1910. године. Телеграфшући књазу/господару на Ријеку Црнојевића поводом отварања Никшићке конзисторије тих дана, епископ Кирило Митровић захваљује се Николи I. Том приликом истиче да народ осјећа све његово старање, те да живи у љубави и милости „од Дурмитора па преко Кома, до на поглед Ђурђевих ступова, а између Зете тихе и Таре валовите”.²⁵ Сагласно овоме, јасно је да територије под јурисдикцијом ове епархије нијесу компактне, већ постоје „прекиди” у домену њене просторне организације. Наиме, њени крајеви надовезују се један на други само у источнохерцеговачким брдима. Долина ријеке Зете дијели простор ове са сусједном, Цетињском митрополијом. А даље, сјеверно, њена територија обухвата просторе све до Потарја, укључујући град Колашин. Простору Захумско-рашке епископије у Потарју припадају и колашинска Поља и Бистрица²⁶, али не и градско језгро Мојковца, Бијело Поље, Мојковац, Беране, као и: Плав, Гусиње и Рожаје.²⁷ У Горњем Полимљу једино градско насеље које је улазило у састав Захумско-рашке епархије била је Андријевица, као и сав простор који је окружује.

Да су са Цетиња стизала упозорења о понашању свештенства Захумско-рашке епархије свједочи и писмо митрополита Илариона упућено епископу Висариону, датовано на 12. новембар 1879. у коме он наводи: „Свештеник Филип Пешић с Фрутка из Наше Епархије поднио Нам је тужбу, да је свештеник Ваше Епархије, поп Бајо Шкерковић из парохије Пешићеве, из Грлића, од Мијачевића наплатио бир, који њему никако није припадао, а тако исто и поп Јован Чобелић наплатио је из Косовога Луга два подушја, који њему никако нијесу припадали. Услед тога, част Нам је обратити се Вама с препоруком, да изволите позвати вишеречене Ваше свештенике, да Филипу Пешићу поврате све што су из његове парохије узели, а у исто вријеме да будете тако добри опоменути их у будуће, да се чувају таквих престапа.”²⁸

²⁵ АМЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 40, док. без броја, год. 1910.

²⁶ АМЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 85, док. бр. 72.

²⁷ Ове територије ући ће у састав Црне Горе тек након балканских ратова, у јесен 1913. Тада се оснива и трећа епископија на простору Црне Горе, Пећка епархија, под чијом ће се духовном јурисдикцијом наћи ови крајеви. Пећка епархија обухватаће и тло Метохије, са градовима: Пећ, Ђаковица и Исток.

²⁸ АМЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 76, док. бр. 834.

Осим међу епархијама, гранични спорови су били веома честа појава и међу парохијским свештеницима унутар исте епископије. Разлози су били многобројни, а оптужбе често неумјерене. Ипак, несуједначени приходи парохијских свештеника, који су зависили од величине парохије, односно броја домова, били су извор сталних међусобица и „давија”, које су рјешавали органи локалне и државне власти: окружни капетани, Црногорски Сенат, Велики Суд и, коначно, епископи Цетињске митрополије и Захумско-рашке епархије.²⁹

Бројни су извори који о овоме свједоче. Осим свештеничких спорова, било је појава и отпора парохијског свештенства наредбама с епископског трона. Један допис надзиратеља колашинског је веома илустративан. Надзиратељ Новица Симић надлежном епископу јавља следеће: „Свештеник Михаил Радовић јавио ми је да се не може сагласити у дијељењу Парохије са свештеником Шћепаном Радовићем. Но будући да је цијела његова Парохија удаљенија од парохије попа Шћепана, за то усуђујем се најпокорније замолити Вас да благоизволите упутити ме како ћу им парохију подијелити. По налогу Вашем јавијо сам свештенику Андрији Анђелићу да сте Ви благоизволили допуштити му да се опет прими парохије липовске. Он се у томе показао упоран и остао је на првој својој намјери. Ја сам по два и по три пут јављао му Вашу наредбу поред свега тога остао је у првој својој намјери и до сада није никако хтијо примити.”³⁰ Овај примјер из Мораче с почетка 1881. године, као и низ сличних овоме, поуздани су свједоци граничних спорова унутар једне епископије. Међупарохијски антагонизми представљају распрострањену појаву у дјеловању Цркве у Црној Гори, до те мјере да заслужују много детаљнији научни третман. Бројност извора то омогућава. Важније од тога, широка лепеза разлога и мотива који свештенике доводе до конфликта ове врсте, стављају пред истраживача обавезу да се детаљније позабави овим аспектом црквеног живота на тлу Црне Горе.

Што се пак граница Захумско-рашке епархије тиче, ваља учинити једну важну напомену. Ова епископија граничила се са Црногорском митрополијом, с једне, и Османским царством, с друге стране. Све до краја 1880. године нису се усталиле границе епископије према сусједима. То се да закључити и приликом прве каноничке визитације епископа Висариона кроз епархију. С друге стране, сукоби становништва Горњег Полимља са Османлијама нијесу окончани 1878. То потврђују

²⁹ Исто као напомена 20.

³⁰ АМЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасц. 18, док. бр. 227.

Иако са примјесама књижевног исказа, најадекватнији опис граница Захумско-рашке епархије дао је њен епископ јануара 1910. године. Телеграфшући књазу/господару на Ријеку Црнојевића поводом отварања Никшићке конзисторије тих дана, епископ Кирило Митровић захваљује се Николи I. Том приликом истиче да народ осјећа све његово старање, те да живи у љубави и милости „од Дурмитора па преко Кома, до на поглед Ђурђевих ступова, а између Зете тихе и Таре валовите”.²⁵ Сагласно овоме, јасно је да територије под јурисдикцијом ове епархије нијесу компактне, већ постоје „прекиди” у домену њене просторне организације. Наиме, њени крајеви надовезују се један на други само у источнохерцеговачким брдима. Долина ријеке Зете дијели простор ове са сусједном, Цетињском митрополијом. А даље, сјеверно, њена територија обухвата просторе све до Потарја, укључујући град Колашин. Простору Захумско-рашке епископије у Потарју припадају и колашинска Поља и Бистрица²⁶, али не и градско језгро Мојковца, Бијело Поље, Мојковац, Беране, као и: Плав, Гусиње и Рожаје.²⁷ У Горњем Полимљу једино градско насеље које је улазило у састав Захумско-рашке епархије била је Андријевица, као и сав простор који је окружује.

Да су са Цетиња стизала упозорења о понашању свештенства Захумско-рашке епархије свједочи и писмо митрополита Илариона упућено епископу Висариону, датовано на 12. новембар 1879. у коме он наводи: „Свештеник Филип Пешић с Фрутка из Наше Епархије поднио Нам је тужбу, да је свештеник Ваше Епархије, поп Бајо Шкерковић из парохије Пешићеве, из Грлића, од Мијачевића наплатио бир, који њему никако није припадао, а тако исто и поп Јован Чобелић наплатио је из Косовога Луга два подушја, који њему никако нијесу припадали. Услед тога, част Нам је обратити се Вама с препоруком, да изволите позвати вишеречене Ваше свештенике, да Филипу Пешићу поврате све што су из његове парохије узели, а у исто вријеме да будете тако добри опоменути их у будуће, да се чувају таквих преступа.”²⁸

²⁵ АМЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 40, док. без броја, год. 1910.

²⁶ АМЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 85, док. бр. 72.

²⁷ Ове територије ући ће у састав Црне Горе тек након балканских ратова, у јесен 1913. Тада се оснива и трећа епископија на простору Црне Горе, Пећка епархија, под чијом ће се духовном јурисдикцијом наћи ови крајеви. Пећка епархија обухватаће и тло Метохије, са градовима: Пећ, Ђаковица и Исток.

²⁸ АМЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасцикла 76, док. бр. 834.

Осим међу епархијама, гранични спорови су били веома честа појава и међу парохијским свештеницима унутар исте епископије. Разлози су били многобројни, а оптужбе често неумјерене. Ипак, несуједначени приходи парохијских свештеника, који су зависили од величине парохије, односно броја домова, били су извор сталних међусобица и „давија”, које су рјешавали органи локалне и државне власти: окружни капетани, Црногорски Сенат, Велики Суд и, коначно, епископи Цетињске митрополије и Захумско-рашке епархије.²⁹

Бројни су извори који о овоме свједоче. Осим свештеничких спорова, било је појава и отпора парохијског свештенства наредбама с епископског трона. Један допис надзиратеља колашинског је веома илустративан. Надзиратељ Новица Симић надлежном епископу јавља следеће: „Свештеник Михаил Радовић јавио ми је да се не може сагласити у дијељењу Парохије са свештеником Шћепаном Радовићем. Но будући да је цијела његова Парохија удаљенија од парохије попа Шћепана, за то усуђујем се најпокорније замолити Вас да благоизволите упутити ме како ћу им парохију подијелити. По налогу Вашем јавијо сам свештенику Андрији Анђелићу да сте Ви благоизволили допуштити му да се опет прими парохије липовске. Он се у томе показао упоран и остао је на првој својој намјери. Ја сам по два и по три пут јављао му Вашу наредбу поред свега тога остао је у првој својој намјери и до сада није никако хтијо примити.”³⁰ Овај примјер из Мораче с почетка 1881. године, као и низ сличних овоме, поуздани су свјedoци граничних спорова унутар једне епископије. Међупарохијски антагонизми представљају распрострањену појаву у дјеловању Цркве у Црној Гори, до те мјере да заслужују много детаљнији научни третман. Бројност извора то омогућава. Важније од тога, широка лепеза разлога и мотива који свештенике доводе до конфликта ове врсте, стављају пред истраживача обавезу да се детаљније позабави овим аспектом црквеног живота на тлу Црне Горе.

Што се пак граница Захумско-рашке епархије тиче, ваља учинити једну важну напомену. Ова епископија граничила се са Црногорском митрополијом, с једне, и Османским царством, с друге стране. Све до краја 1880. године нису се усталиле границе епископије према сусједима. То се да закључити и приликом прве каноничке визитације епископа Висариона кроз епархију. С друге стране, сукоби становништва Горњег Полимља са Османлијама нијесу окончани 1878. То потврђују

²⁹ Исто као напомена 20.

³⁰ АМЦП, фонд: Конзисторија Никшићка, фасц. 18, док. бр. 227.

извјештаји надзиратеља из Андријевице Аксентија Бојовића, адресирани на управу манастира Острога, с јесени 1879. године. Коначно, плавско-гусињска афера (1878–1880) која је држала православно становништво Горњег Полимља у стању латентног конфликта са локалним Османлијама, онемогућавала је дефинитивно утврђивање граница у оквиру којих је требало организовати црквени живот.³¹

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

I Необјављени извори

Архив Епархије будимљанско-никшићке, Никшић:
Фонд: Несрећена грађа, више фасцикли.

Архив Митрополије црногорско-приморске, Цетиње:
Фондови: Конзисторија Никшићка, више фасцикли;
Конзисторија Цетињска, фасцикла бр. 16.

II Литература

- Марјановић, Чедомир: *Историја српске цркве*, Арс Либри, Београд, 2001.
- Микавица, Дејан; Васин, Горан; Нинковић, Ненад: *Срби у Црној Гори 1496–1918*, Институт за српску културу, Никшић, 2017.
- Распоповић, М. Радослав: *Дипломација Црне Горе 1711–1918*, Историјски институт Црне Горе, Новинско-издавачка установа „Војска”, Подгорица, Београд, 1996.
- Слијепчевић, Ђоко: *Историја Српске православне цркве*, друга књига: од почетка 19. века до краја другог светског рата, БИГЗ, Београд, 1991.
- Стамаговић, Александар: *Историја Митрополије Црногорско-приморске 1918–2009*, ИТП Унирекс, Подгорица, 2014.
- Тодоровић, Катарина: „Битка на Граховцу – међународни, национални и државотворни контекст”, у зборнику: *Битка на Граховцу 1858–2018*, прир. Веселин Маговић и Никола Маројевић, Епархија будимљанско-никшићка, Никшић, 2019, 17–25.

³¹ Детаљније о свим аспектима Плавско-гусињске афере код: Дејан Микавица, Горан Васин, Ненад Нинковић, *Срби у Црној Гори 1496–1918*, Институт за српску културу, Никшић, 2017.

ABOUT BOUNDARIES OF THE DIOCESE OF ZAHUM-RASH

Summary: This paper analyzes the organization of church life after the Montenegrin-Ottoman War (1876-1878), after which a second diocese was established in Montenegro, besides the Montenegrin Metropolitanate, as the first diocese. The work is based on research from archival sources from two archives: the Archives of the Metropolitan of Montenegro and the coastal archives and the Archives of the Diocese of Budimlje-Niksic.

The paper analyzes the establishment of the boundary between two neighboring dioceses. Borders are learned from the correspondence of two bishops: Visarion Ljubisa and Ilarion Roganovic, in the period from 1878 to 1881. In addition, the paper discusses conflicts between priests over the right to spiritual jurisdiction. The paper deals with the literature dealing with the history of the Serbian Orthodox Church, the establishment of the Diocese of Zahum-Rash, and the organization of church life in general.

Key words: Diocese of Zahum-Rash, Cetinje Metropolis, borders, Visarion Ljubisa, Ilarion Roganovic.